

Літературна критика

Ніла Зборовська

ЧАС, КОЛИ УКРАЇНСЬКІ ДРУЖИНИ СТАЮТЬ ВІДЬМАМИ... (АБО ПРО ОДНУ МАРГІНАЛЬНУ ЛЮБОВНУ ДРАМУ)

В Інтернеті на медіа-форумі телекритики не так давно я мала змогу психоаналітично переїнятися одним чоловічим письмом: замаскований автор пристрасно розвінчував за графоманство інтимну лірику не відомої для мене поетеси – Лілії Золотоноші, посилаючись на дві збірки її поезій – “Соло свічі”(2001) і “Тепер або ніколи”(2004) [2; 3]. Мимоволі пригадалися слова Соломії Павличко: “Графоманія тим і цікава, що в ній прочитуються дискурси часу в щонайчистішому вигляді” [6, 342]. Невідомий автор називав ненависну йому поезію імітацією Марини Цветаєвої та Анни Ахматової, а також дратувався із приводу жіночого самовозвеличення в поетичних текстах, позначивши його безпідставним клеопатризмом. Мені захотілося подивитися самій на цю “графоманію” і український “клеопатризм”.

“...Я – жінка для царів, бо поміж них. / Ти знаєш це, – зухвало писала невідома мені поетеса. – Забудь мене, без щему. / Я з тих, заради кого ріжуть вени...” [3, 53]. Інтригувало також, що автор-чоловік дещо повідомив і про приватне життя цієї авторки, зокрема дорікав тим, що вона покинула двох дочок на батька, віддавши перевагу богомному життю перед материнством. Особливо зачепило ображеного чоловіка, що до цієї, за його словами, “рифмованної другоряди”, написали хвалебні передмови поважні українські філологи-чоловіки – Анатолій Погрібний, Дмитро Павличко, Рауль Чілачава, Михайло Насенко, Володимир Шкляр. Прихована сімейна інтрига та захоплений чоловічий дискурс зачепили й мене, і я вирішила прочитати “в щонайчистішому вигляді” цей символізований вихід жінки із сім’ї в богему, в якому відчувається феміністичний і відьмацький дух нашого часу. Довідатися про авторку виявилось нескладно: адже відома українська співачка Оксана Білозір виконує чудову пісню на текст Лілії Золотоноші: “Не в тому річ, не в тому річ, / що горобина плаче ніч, / а в тому річ, а в тому річ, / що ми з тобою – різні!” На шляху аналітичного “розслідування” я довідалася також про рецензію в журналі “Березіль” (№ 10, 2006) Павла Алепського, в якій міркування з приводу збірок Золотоноші нагадували інтернетський текст. Очевидно, писав той самий ревнивий та ображений чоловік: говорилося знову про імітацію російських поетес, “геростратизм”, вторинність і графоманію “віршників” Лілії Золотоноші, яка, за автором статті, видобуває слова “не так з поетичного, як із залицяльного арсеналу” [1, 134].

Збірку “Соло свічі” відкриває фотообраз яскравої і спокусливої жінки, а деякі поезії позначені як спроби автопортрета. З ліричних “автопортретів” та цього фотообразу можна було б сконструювати образ української відьми, яка також нагадує історію булгаковської Маргарити: “І чисті сльози й щирий сміх... / І – хочете чи ні – злітаю! / Найтяжчий гріх, це справжній гріх, / через який – переступаю!” [2, 56]. Ліричний сюжет обох збірок яскраво демонструє те, що жінка “виголоднилася”: “Вогнем наступиш – затріщу, / як хмиз: горіти я ще

можу! / Бо, зголодніла, – на свічу / стаю дедалі більше схожа”. І це не просто сексуальний голод, це голод душевний, потреба істинного – творчого – життя. Таку “поетичну” ситуацію жінки чоловік, названий Павлом Алепським, розщеплює й тенденційно зводить до сексуального голоду. Але жіночий жар (а про нього говорить наскрізний мотив вогню в Золотоноші) – це “не почуття сексуального збудження, а відчуття напруженого чуттєвого сприймання”, яке включає й сексуальність, але ніколи не обмежується нею [7, 328]. Коли в певному періоді життя пригнічувалася інстинктивна і творча сутність жінки, то закономірно, що згодом потяг до пристрасного й вільного кохання стане перебільшеним, оскільки “невтолена спрага душевного життя примушує хапати все, що попадається під руку” [7, 234]. Саме такий ліричний сюжет (“Я кидалась в чорні ночі, / в мед солодкий – чорний гріх!”) розгортається в поезії Л.Золотоноші. Тобто в основі еротичного сюжету лежить жіноче “донжуанство” як дражливий відступ від норми (“Це ненормально: жінка й поетеса!”). Такий “збочений” жіночий сюжет закономірно приваблює відомих у літературному світі чоловіків, адже дає живе уявлення про жіночу спраглу чуттєвість. Як зазначає Д.Павличко, в українській поезії “книжок такої тематики небагато... Йдеться про любов як втечу від самоти і смерті, хоч зовні це має вигляд земної спокуси” [5, 3]. Тобто йдеться про відверту жіночу сповідь, яка дає змогу проблематизувати чуттєвість як сакральне джерело. Лірична героїня інтуїтивно дошукується тих стосунків із чоловіками, які можуть підживлювати її творче й інстинктивне життя, адже кожна по-живому пережить емоція несе в собі важливе розуміння – просвітлення потужної інстинктивної тьми: “За гори, за кручі / у прірву – як в безліч, / в гріха неминучість – в падінні вся велич!” Відповідно й наскрізний тут демонічний мотив – образ глибокої ночі, яку по-народному називають горобиною, або “чортовим весіллям”, із її демонічним спокусливим запахом (“В повітрі висів чортів запах лип”).

Образ жінки-відьми в поезії Л.Золотоноші виразно конфліктує з образом жінки-матері. З цього внутрішньопсихологічного конфлікту народжується діалог ліричної героїні з матір’ю і донькою. На материнське докірливе “Де ти, доню, гуляла?” тут звучить свавільне дочківське “...З вільним вітром гуляла / і від щастя ридала...” й виклично запитальне: “Ти кохала, мамо, до нестями? / До безодні під ногами, мамо? / Тоді серце зупиняється від крику! / На втіху, мамо, собі на втіху!” Створити нове коло материнсько-дочківського діалогу, де вже в ролі матері сама лірична героїня, так само проблематично: “Я тебе зовсім не знаю? / Хто ти, моя дитино?” Ця відчуженість ліричної героїні від доньки (“...Не запитуй у мене дороги, / Я й сама загубила її...”) і спроби порозумітися становлять тривожне коло ліричного сюжету, де “стара” материнська сутність не вдовольняє “нову” спраглу еротичну потребу: “Мене знову матір лає / що я в когось за коханку”. Викличний цикл еротичного “дівування” (“Я вітряна, мамо, як сні божевільні. / Як вітер у полі, розхристана й вільна! / Мов дзига, кручуся, коли у неволі”) спрямований на не зрозумілі для матері пошуки “кращого з мужчин”. Еротичний могутній порив, незбагнений для вже спокійної душі матері і ще не пробудженої душі донечки, відтворює несамолюбне, поетично піднесене бажання: “Кудись – в степи! Нічийні там тумани, / Там – голий простір, там ікон – нема. / Там – коні нічії, як я сама, / Там дикий вітер, як вітрила, манить...”

Американська дослідниця жіночої інстинктивної природи К.Естес, аналізуючи архетипне жіноче життя, зазначає, що кожна жінка у своїй історії обов’язково вкладає невдалу угоду – здійснює так званий утилітарний вибір. Як правило, це несвідомий шлюб із несвідомим вибором чоловіка, в якому не досвічена ще жінка ніби добровільно відмовляється від ризикованого життя, сповненого глибинного знання. “Ініціація жінки, – пише Естес, – починається з невдалої угоди, яку вона уклала декілька років назад, коли ще перебувала у напівсні” [7, 383]. Однак переважна більшість жінок під впливом байдужості до власного вибору, релігійного виховання або добровільно взятого обов’язку несе таке

несвідоме самопригночення, самозасипання як функціональну долю. Тому найважче для типової жінки – “по-справжньому піти”, адже, щоб розірвати з минулим і здійснити ризикований крок, потрібна відчайдушна воля. Я глибинно згідна з К.Естес, що всі жінки, а українські особливо (адже тут почуття розвинутого індивідуалізму сформувало сильну особистість) підпільно прагнуть нового яскравого життя, тужать за тим часом, коли мине в їх житті ця смертоносна підневільна зима й вони знову відчують себе живими і творчими. Але не кожна жінка може сказати собі: “Я – жінка для царів”, як не кожна може стати жінкою-царівною. Лілія Золотоноша символізує у своїй поезії образ жінки, яка “по-справжньому пішла” з нетворчого сімейного життя у творче ризиковане відкриття самої себе: “В мені – жінка! Богиня! Як стогнуть інстинкти!” Про цей інтимний сюжет “ісходу” свідчить наскрізна символізація розриву, спрага живого ритму (“За ритм отой життя б віддала!”). Невипадково одна з поезій дістає назву “Любов – це революція”. Власне, ідеться не про любов, а про згубну смертоносну пристрасть, сліпу жаждою до життя, дикий інстинкт, коли несвідомо зраджують “совість й Батьківщину”: “Це – революція. Загибель у вогні. / Ти втрапиш глузд і проженеш свободу. / Забудеш, хто ти. Відречешся роду. / Це революція. Це так, як на війні”.

У двох збірках Золотоноші вибудовується ліричний сюжет демонічного бунту й демонічного пізнання (“Безбожниця – оце моє ім’я, / Пірнаю в чужі душі я глибоко”). Отже, це – пізнання блудного життя, коли сам “чорт над чорним вогнищем гарцює”. Це пізнання безбожної ночі (“ночі – не від Бога”), з якої виринає несподівана каламуть гріхів. Жіночу легковажність грайливо демонструє нехить до еротичного поневолення: “Як Микола мене приневолить, / До Петра я біжу босоніж... / Як Андрій мене приворожить, / До Івана біжу, як на гріх...” Блудний сюжет разом із невіднайденістю жінки (“Ясний соколе мій, нічийна я і досі, / Всі поцілунки – мить, зачеплять й пропадуть...”) підсилює циганський мотив. Але, як говорить Є.Пашковський, можна мати сто й навіть більше блудів, але завжди в кожному зітканні з пошукових блудів, людську історію Бог посилає одну єдину любов, яку не можна зраджувати, яку необхідно впізнати. Саме зустріч із такою любов’ю означатиме, що метафізичний пошук на ґрунті чуттєвості завершився. Тоді й саме письменство як відображення цього метафізичного бунтівного пошуку вичерпує себе, і автор переходить на вищий рівень самоусвідомлення. Г.Міллер у передмові до есе “Час вбивць” (1956) зазначає: письменство як саме життя – подорож з метою щось осягнути, а оскільки письменник, як і кожна людина, існує між верхнім, душевно-духовно спраглим шаром буття, і нижнім, інстинктивним, то з допомогою слова він може здійснити символічний шлях, який зв’яже вище й нижче для того, щоб пізнати себе цілісною сутністю. “Я – просто людина, яка розповідає історію свого життя, – писав Г.Міллер, – і чим далі просувається ця розповідь, тим більше я відчуваю себе невичерпним” [4, 12]. Пізнаючи себе у творчій невичерпності, письменник розуміє, що бажання охопити ціле і втілена ним спроба конфліктує між собою, адже зреалізоване еротично чи поетично не може вдовольнити того, хто творить. Кожне незадоволення породжує нову спробу пізнати ціле, формуючи вже в самому тексті простір для нового незадоволення від здійсненої часткової спроби. Так народжується відкритий до пізнання світу ланцюг еротичних спроб, про що символічно і свідчить еротичний перебір образів чоловіків у ліричному сюжеті Л.Золотоноші. Оскільки образ чоловіка в жіночій поезії символізує образ душі, то пошуки “найкращого з чоловіків” є пошуком найадекватнішого образу жіночої душі. “Адже мистецтво – це лише підміна, мова символів, із допомогою якої відтворюється те, що ми не в змозі виразити безпосередньо” [4,12]. Як правило, ми не спроможні виразити наше невичерпне бажання, з якого народжується глибинна потреба пізнати своє вище призначення. “Письменник, який дійсно збагнув своє призначення, з цієї причини і перестає бути письменником”, – твердить Г.Міллер. Така розв’язка пов’язана з тим, що, здійснивши символічний акт розуміння власної життєвої ситуації, письменник може створити реальну

основу для нового життя. І тому лише поетично символізований акт розуміння часткового як неістинного життя й дає початок цілісному творчому процесу.

Якщо взяти історію жіночого життя, то символом ідеальної психічної цілісності стає, як правило, духовне дитя або архетип Сина, а символом творчої душі — коханий мужчина. Мотив сина в поезії Л.Золотоноші виникає так органічно і спонтанно, як і мотив блудів та пов'язаних із ними незадоволені і душевної спраги. "...Ще три кроки. Три весні і літа? / Вже шепочу: "Любий і єдиний..." / І нехай кудись вітає вітер, / народила б я від тебе сина..." — цей ліричний порив свідчить про приховане і глибинне любовне жіноче бажання. Так із відьмацької ночі народжується уявлення про істинний жіночий шлях: "Стежина — це те, що є чесне / в тобі, як дорога до сина". Можливо, відверта жіноча еротична сповідь викликає ревності в покинутого чоловіка-батька, материнську тривогу й емоційне нерозуміння в ще не досвідченої доньки (на що натякає цикл "Дитині" зі збірки "Тепер або ніколи"), але ця сповідь не може й не захоплювати тих, хто сам розпочав або здійснив подібну ризиковану метафізичну подорож, сповна пізнавши в ній психологію зради, кульмінацію напруженої боротьби за свою творчу душу, відчуття єдиної миті, це "тепер або ніколи", коли голосно тужить претемна горобина ніч у передчутті справжньої віднайденості — світлої дороги до себе...

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алеський П.* Твердий удав любові // *Березіль.* — 2006. — № 10.
2. *Золотоноша Л.* Соло Свічі: Вірші. — К., 2001.
3. *Золотоноша Л.* Тепер або ніколи: Поезії. — К., 2004.
4. *Миллер Г.* Время убийц: Эссе / Пер. с англ. — СПб., 2005.
5. *Павличко Д.* Поезія жіночої сповіді // *Золотоноша Л.* Тепер або ніколи: Лірика / Передм. Д.Павличка, Р.Чілачави, М.Наєнка. — К., 2004.
6. *Павличко С.* Дискус модернізму в українській літературі: Монографія. — 2-ге вид. — К., 1999.
7. *Этес К.-П.* Бегущая с волками: Женский архетип в мифах и сказаниях / Пер. с англ. — К.; М., 2001.

Юрій Ковалів

ЕРОТИЧНІ ОДКРОВЕННЯ ОЛЕСІ МУДРАК

У середині травня в київському Національному музеї літератури України за сприяння його співробітниці кандидата філологічних наук Павлини Дунай відбувся перший в історії новітнього письменства вечір жіночої еротичної поезії, який вів професор Київського національного університету Ю.І.Ковалів. Шанувальники словесного мистецтва мали нагоду почути вишукані твори з уст Антонії Цвіт, Олесі Мудрак, Галини Тарасюк, Лілії Золотоноші, Орісі Монастирецької. Кожна поетка має власний неповторний ідіостиль, кожна сприймається як неповторна творча постать, їх усіх об'єднує специфіка жіночого письма, уміння доводити високу культуру еротичної лірики, спростовувати упереджені уявлення про неї. Найвідоміша серед учасниць вечора Антонія Цвіт захопила аудиторію розкутим мовленням версифікаційних експериментів, прагненням надати еротичним мотивам філософського обґрунтування тут-і-тепер. Олеся Мудрак приголомшила глядачів артистичним театралізуванням власної поезії, який проілюстрували "язичницьким" танцем Ніна Іванченко та "звуковим" супроводом поет й актор Василь Довжик. Галина Тарасюк (нині прозаїк) потвердила свою вірність еротичі, прочитавши твори, написані в середині 70-х років. Як завжди викликала жвавий інтерес іронічно-безцеремонна, витончена лірика Лілії Золотоноші, в якій висвітлено тілесно-душевні